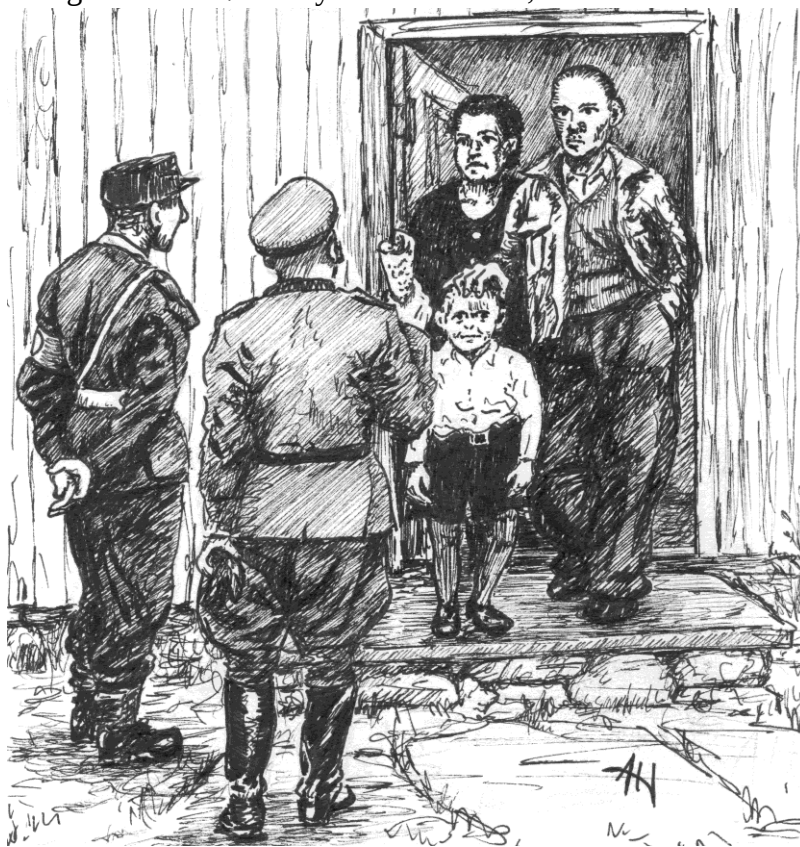

1941 Hammerhaug - flyktninger i egen bygd

Vinteren ville på et vis ikke slippe taket i år heller. Det hadde vært snørike og harde vintre de siste årene. Det skapte ekstra arbeid for noen og enhver, også for folket på Hammerhaug. Arne var nøye på å ikke bare ta vekk snøen, det skulle gjøres innenfor et fast mønster - hvor kantene skulle være jevne og vinkelrette, et snev av etisk skjønnhet. De små veiene til og fra i snøen, var ikke bare nødvendige som forberedelser for kommende arbeid, men ga den lille forhenværende husmannsplassen et preg av skjønnhet i vinterlandskapet, der plassen lå mellom Svemarka og Steinvikholm slott. Foran trappa hadde kosten børstet frem de første gresstråene. Inne romsterte Laura med sitt, alltid opptatt. Det var nok å gjøre. Det meste med håndmakt. Kvinnen var selve regjeringen i det lille samfunnet. Når "byttet" var brakt hjem, var det timevis med bearbeidelse og foredling. Alt ble brukt og nyttet. De hadde kun en målsetting, nemlig energi - varme i form av mat og klær. Drømmene var nok der, men de avgjørende tankene var jordnære og realistiske. I sitt avhengighetsforhold til jorda og naturen utviklet det seg en uforklarlig og avansert form for vardøger. Arne følte på seg den dagen at de ville få besøk. Det var noe som varslet. Krigen påvirket den generelle stemningen. Hammerhaug lå skjermet til - og merket ikke så mye til aktiviteten. Men Arne hadde lagt merke til at tyske båter hadde sveipt frem og tilbake langs sjøkanten, og at enkelte tyskere også hadde tatt seg i land på knausene nedenfor plassen. Arne følte at det var noe på gang.

En bil stanser på veien ovenfor plassen, og to personer stiger ut og kommer gående nedover den fint opparbeidede korridoren i snøen, som grunnet de store snømengder ikke var bredere enn at den kunne romme en hest med smalslede i en retning. Arne så straks at den ene personen var en tysk underoffiser. Den andre skulle vise seg å være en hirdmann. Arne stod på trappa sammen med lille Sigmund. De ante en stigende uro begge to etter hvert som de to mennene nærmet seg. De hadde tidligere hatt besøk av tyske streifvakter, utvekslet noen samtaler og "blitt kjent" med

okkupantenes gjøremål i nærmiljøet. Det skapte ikke uro. Men nå, denne april dagen i 1941 - var det noe som ikke stemte. Vardøgeret hadde gitt sine signaler. På noen meters avstand utveksler tyskeren sin høflighetsfrase. Men Arne fikk ikke svart. Laura hadde og kommet ut i døra. Så kom det de ikke hadde forventet, og som gjorde at en ubeskrivelig smerte gikk gjennom hele kroppen som elektriske støt. Hele livsverket falt i grus. Slitet ble med ett forgyeves. Fremtiden ble brått uten håp gjennom tyskerens korte og bestemte budskap: "*Sie haben dieses Haus binnen eines Monats zu räumen*". Hirdmannen var med for å oversette, hvilket var helt unødvendig.

Før tyskeren hadde fullført sin setning, hvor ordet ”fraflytte” dominerte - skjønte Arne *ordren* så altfor godt. Han registrerte ikke hva hirdmannen gjentok.

Arne Hammerhaug

Sigmund Hammerhaug

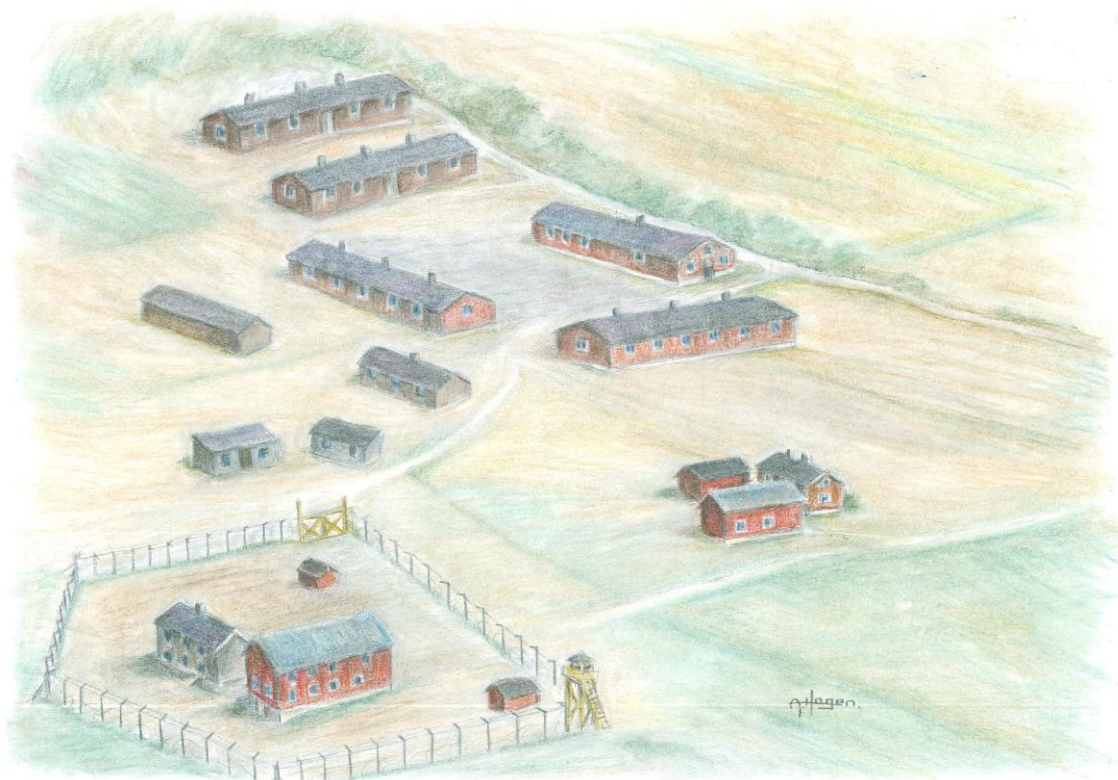
Laura Hammerhaug

På denne måten mottar den lille familien på Hammerhaug beskjeden fra tyske myndigheter om å fraflytte eiendommen. På Hammerhaug bodde det og en såkalt legdkall, en person som ble underlagt kommunal omsorg i form av omplassering på gårder mot en viss kompensasjon. Dette var Lorents Kristian Hammerbakk (1858-1950). Lorents led, på linje med sine brødre, av en viss utfartstrang, og reiste til Amerika i 1881, men kom snart hjem igjen. Lorents var en brande av en kar, så stor og sterk at han måtte ha spesiallagde redskaper, blant annet et spett. Det var så stort og tungt at andre mest ikke klarte å løfte det. Hans størrelse tilsa en viss mengde med energi, slik at han alene tok vel fra seg av matfatet. Han jobbet litt rundt om på gårdene, var rolig av seg og henga seg til kristen litteratur. Hans intellekt gjorde nok at han ble en av disse som til tider dessverre kunne bli utnyttet som billig arbeidskraft.

Arne sitt søskenbarn, Arnfinn Hammerhaug og hans høygravide kone Margit var også losjerende på Hammerhaug på den tiden. Våren 1941 flytter Arne, Laura, Sigmund og Lorents til Anna Rømo på Heggesaunet. Familien på Hammerhaug ble flyktninger i sin egen bygd. Anna Rømo hadde blitt enke i 1932, og drev gården i lag med sin ene sønn. Anna hadde ikke bare rom, men hjerterom, og her fikk folket fra Hammerhaug bo frem til 1944 da flere familiemedlemmer av Rømos vendte hjem. Arnfinn og Margit ble også med til Heggesaunet en kort tid før de flyttet til Svedjan oppe ved Forbordsfjellet. Senere flyttet de til Øvre Hammer (Solhaugen), hvor Arnfinn fikk kjøpt tomt av Ola Hammer og bygde seg hus der.

Sigmund Hammerhaug erindrer spesielt to ting fra tiden på Heggesaunet. Det var meget snørike og kalde vintre under krigen. Familien hadde fått seg ett rom i enden på trønderlåna. Om natta måtte de trekke sengene inntil en stor ovn for å holde varmen. De hadde med ei ku fra Hammerhaug. Den måtte Sigmund passe, og hver dag i sommerhalvåret vandret han langs veikantene med kua for at hun skulle få beite. I 1944 flyttet familien til Solhaugen (Øvre Hammer) hvor de fikk bo i rødstua til Ole Hammer. Gjennom fangeleiren på Hammerhaug og aktiviteten på Solhaugen skulle det etter hvert bli et fargerikt fellesskap. Solhaugen ble omgjort til et rekreasjonssted - et såkalt soldathjem for soldater fra østfronten. I tillegg kom det innflyttende tre familier fra Finnmark. De ankom med kun det de kunne bære i hendene, men da krigen var slutt - forlot i det minste den ene familien med et helt flyttelass, så vedkommende var nok driftig på sin måte. Oppholdet på Solhaugen skulle sette sine merker på den unge Sigmund. Han fulgte nøye med i tyskernes fornøyelser, hvor det ofte kom busser med kvinnelige sosialarbeidere fra Trondheim. En dag rullet det inn 11 store eikefat med rødvin (ca. 2 200 liter), så det var litt av hvert å være vitne til i de små timer. På Solhaugen

klarte Hammerhaugfamilien å holde seg med en gris, som de skulle slakte til jul. Men senhøstes ble den stjålet midt på natta. Nysnø avslørte tyvene som hadde skutt grisen og dratt den av sted på en kjelke. To tyske soldater ble anholdt etter at lensmannen ble varslet. Men da var grisen partert, om enn på en merkverdig måte. Ikke hadde de skollet grisen, ei heller stukket den (tappet blodet), så det meste av grisen gikk til spille. Sigmund husker at de fikk tilbake litt på to aluminiumsfat, men at det var så godt som ubrukelig. Det ble hevdet med sikkerhet at de to tyske soldatene ble straffet. Kanskje til østfronten?

Vinteren 46/47 fikk familien Hammerhaug omsider flytte hjem, men da midlertidig til ei brakke på gården. Våningshuset ble revet av helsemessige årsaker. Omtalt i *Stjørdalens krønike*, bind 1 - side 174. Arne hadde fått utvist tømmer i allmenningen, som han hugget ned og sagde på ei gårdssag. Alt bekostet gjennom et lite lån i Skatval sparebank. Og selv om de til jul 1947 flyttet inn i nytt våningshus, var det ikke engang halvferdig. Det tok lang tid før alt var i orden.

Da familien Hammerhaug ble beordret fra sitt hjem våren 1941, iverksatte tyskerne straks et tosidig prosjekt. De påbegynte utbyggingen av Steinvik lager, og var avhengig av arbeidskraft. Hammerhaug ble omgjort til en fangeleir for primært russere og serbere. Steinvik lager under krigen har ofte i historisk omtale blitt en del av støtteapparatet til Tirpitz i Fættenfjorden. Dette er ikke riktig, skjønt meget indirekte kan en selvsagt dra en relasjon, men Steinvik lager var en del av Doraprojektet (ubåt). - Den lille fredlige Hammergrenda ble omgjort til et folkehav, en yrende aktivitet. Strandsonen ble totalt forandret. Støyping av anlegg, bunkere etc. pågikk dag og natt. Den vakre Belsvikplassen ble jevnet med jorda. Likeså alle sjøbuene. Hammerhaug ble ombygd og påbygd i ordenes rette betydning. Våningshusets første etasje ble "feltkjøkken", og mindre og større brakker reiste seg på eiendommen. Sigmund Hammerhaug mener at leiren rommet et sted mellom 100 og 150 fanger. Arne Hammerhaug fikk beholde sitt sjøbruk, men måtte flytte båten sin til Krokvik.

Etter hvert som krigen utartet seg, ble også fangene mer og mer utslitte. Tyskerne utøvde streng disiplin, og lokalbefolkningen var vitne til flere såkalte *episoder*. Det gjorde selvsagt sitt til at de forsøkte å stikke til fangene litt mat av og til. Da Per Vikan kjørte forbi fangene med sine nepe- og kålass, lot han alltid en del av lasset falle av. Ungene utøvde sin egen krig ved å smugle inn mat til fangene, alt ut i fra vaktlagene. Noen tyskere så nemlig mellom fingrene på ungenes aktivitet. Mens andre var temmelig strenge. En dag så Sigmund at en fange fra en marsjkolonne dro seg litt ut i veikanten for å rive til seg noen solide strå til å putte ned i skoene. Han ble regelrett banket opp gjennom utallige slag av geværkolber i hodet. Og det er en slik hendelse som fører oss over på den mest dramatiske tradisjonsfortellingen fra området under krigen.

Tre serbere og en russer skal etter sigende enten ha blitt slått i hjel, bevisst henrettet eller døde av skader og utmattelse etter å ha blitt slått. Hva som er riktig kan i og for seg være det samme. En kan selvsagt ikke utelukke en regelrett henrettelse, men det er lite sannsynlig at den ville ha blitt iverksatt gjennom det "å bli slått i hjel". Skulle noen henrettes, var skyting den vanlig metoden. Derimot er det ikke usannsynlig at utmattede og svake fanger kunne blitt slått så hardt at de kort tid etterpå døde. Det er et faktum at flere oppsittere en vinterdag så flere fanger marsjere opp til Hammermarka og påbegynne graving. Med seg hadde de enkle trekister. Det var nok ikke like lett å grave på den årstiden, hvilket medførte at gravene ble lett tilgjengelige, visstnok for reven - ble det hevdet i ettertid. Dr. Arntsen fikk senere flyttet kistene til Skatval kirkegård, hvor de fikk sine hvilesteder på nedsiden av kirka. Tre hadde da navn og en var navnløs, som en slags "ukjent soldats grav". Etter mai 1946 ble de så flyttet til Moholt kirkegård i Trondheim.

De som ble gravlagt ovenfor jernbanelinjen, straks sør av undergangen opp til Norset, var:

Petar Bijelic, f. 1890 - slått i hjel 04.10.1942. Gravlagt 11.11.1942, jordfestet 17.06.1945.
 Stevan Sasic, f. 1883 - slått i hjel 13.10.1942. Gravlagt 11.11.1942, jordfestet 17.06.1945.
 Milovan Juric, f.1903 - slått i hjel okt 1942. Gravlagt 11.11.1942, jordfestet 17.06.1945.
 En russer - slått i hjel okt 1942. Gravlagt 11.11.1942, jordfestet 17.06.1945.

Arne Hammerhaug (1904-1973), var sønn av Kasper og Jonetta, og vokste opp som eneste gutten blant tre søstre. Han så sin egen familie smuldre opp der han mistet sine foreldre med kort mellomrom som 10-11 åring. Straks etterpå mistet han sine besteforeldre og så alle sine søsken. Han skulle altså bli den eneste av ungene på Hammerhaug som fikk et fullendt liv. Alle hans tre søstre dør 16, 17 og 21 år gamle. Den eldste av disse er omtalt i *Stjørdalens krønike*, bind 7 - side 65.

Arne fikk ikke noe gratis, det å *leve på nåde* ble hverdagen - hvor han ikke visste helt hva neste dag ville bringe. Usikkerheten rådet. Krigen og fraflyttingen gjorde at han mistet sitt fotfeste, nettopp da han øynet en mulighet til å få noe for seg selv. Hammerhaug var en gammel husmannsplass fra tidlig på 1700-tallet. I 1930 ble den skyldsatt og utskilt fra Hammer. Arne ble nok merket resten av livet av sin kanossagang i 1930 for å få kausjonert ut eiendommen. Da Arne overtok plassen fortsatte han likevel som gårdskar hos Ole Hammer, etter hvert også hos andre gårdbrukere på Skatval. Hammerhaug var på knappe 28 mål, og ga alene ikke nok livsgrunnlag for Arne og Laura (f.1901) som giftet seg i 1931. Ekteparet skulle få 42 år i lag, før de dør med ni dagers mellomrom i 1973. Etter at de giftet seg skulle det bli flere munnar å mette, så Arne måtte spe på med det arbeid han kunne få rundt om i bygda, inklusivt på Langstein kai. I lag med sitt søskenbarn, Arnfinn - kjøpte han seg en liten sjark og rodde fiske så ofte han kunne. Sønnen Sigmund (f.1932) kan fortelle at faren og Arnfinn seilte til vestsida av Frosta, satte ut garna og

gikk i land i Leksvik, hvor de rett og slett kvelva båten og sov under den, før de dagen derpå tok inn garna og dro hjem igjen.

Først som 46 åring fikk Arne et ankerfeste, da både han og Sigmund fikk arbeid på Steinvik lager. Her ble han til han ble pensjonist. Likeså Sigmund, som fikk 43 år ved lageret. Sigmund ble i 1957 gift med Halldis Marie Fjerdings, og overtok Hammerhaug i 1973. De har to døtre og en sønn, som med sine familier igjen bringer historien videre - fra det som like godt kunne ha blitt en utslettelse av det lille bruket og slekta. Sigmund og Halldis er takknemlige, ydmyke og jordnære. Med samme bakgrunn, merket "lausunge", vet de bedre enn de fleste hva familiære røtter og trygghet betyr. De vet hva det vil si å være "småhakkare" og "kjenne sin plass i samfunnet", men så har de også hatt besøk av selveste landsfaderen Einar Gerhardsen i sofaen på Hammerhaug, den 4. mars 1973. Det stråler mye livsvisdom ut av folket på Hammerhaug.

3.rekke: Per Øyvind Hammerhaug, Lars Kåre Valla, Isak Adserø, Ketil Adserø, Nils Petter Valla

2.rekke: Hege Rømo, Maren Adserø, Liv Heidi Valla, Anne Grete Hammerhaug

1.rekke: Sigurd Hammerhaug, Halldis Hammerhaug, Sigmund Hammerhaug, Håkon Hammerhaug, Karen Marie Valla
(Anne Berit Valla var ikke til stede da bildet ble tatt)

17. mai 2008